

Bludova Y.O.

Lecturer of the department of Pedagogy and Psychology
Municipal Establishment
«Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy»
of Kharkiv Regional Council

Блудова Юлія Олександрівна

викладач кафедри педагогіки та психології
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

**NATURAL HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE AS A
SOURCE OF ARTISTIC AND AESTHETIC TASTE PRIMARY SCHOOL
CHILDREN**

**ПРИРОДНА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА ЯК ЗАСІБ
ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Summary: Important means of comprehensive harmonious development of personality is the cultural and historical heritage. One of the objects of cultural and historical heritage are areas or water bodies, other natural and natural-anthropogenic objects. Proved that nature plays an important role in general, moral and aesthetic development. The study of the natural cultural and historical heritage of the region promotes artistic and aesthetic taste, has a love for their land.

Key words: natural cultural and historical heritage, artistic and aesthetic taste, landscape park, younger schoolchildren.

Анотація: Важливим засобом всебічного гармонійного розвитку особистості є культурно-історична спадщина. Одним з об'єктів культурно-історичної спадщини є території чи водні об'єкти, інші природні та природно-антропогенні об'єкти. Доведено, що природа відіграє велику роль в загальному, естетичному і моральному розвитку людини. Вивчення природної культурно-історичної спадщини регіону сприяє формуванню художньо-естетичного смаку, виховує любов до рідного краю.

Ключові слова: природна культурно-історична спадщина, художньо-естетичний смак, ландшафтний парк, молодші школярі.

Постановка проблеми. В умовах розбудови українського суспільства, послідовного й цілеспрямованого вирішення складних проблем економічного, політичного, соціального й культурологічного змісту особливої гостроти й актуальності набувають питання естетичного виховання особистості з чіткою громадянською позицією, розвиненою національно-духовною культурою, яка не тільки має відповідні знання, а й дотримується морально-правових норм та цінностей життя, естетики взаємин між людьми.

Дитина зростає і формується в складних соціальних умовах, які характеризуються зростанням впливу засобів масової інформації з одночасним відстороненням таких виховних середовищ, як сім'я, школа, надбання культурно-історичної спадщини. У зв'язку з цим набуття молодим поколінням соціального досвіду існування людини з розвиненою духовністю, високою моральною, естетичною культурою передбачає оволодіння цінностями світового і народного мистецтва, а розвиток відчуття прекрасного, здатності розуміти і цінувати твори мистецтва розглядається як одне із завдань національної системи освіти.

Важливу роль у збереженні минулого, формуванні історичної пам'яті і національної свідомості народу та формування художньо-естетичного смаку відіграє культурно-історична спадщина. Збереження історико-культурних пам'яток має важливе значення для українського народу, сприяє формуванню

патріотизму, почуття гордості, самоусвідомлення у громадян України, дає змогу об'єктивно оцінити загальну історію країни і народу.

Аналіз останніх досліджень й публікацій. Проблеми розвитку художньо-естетичного смаку та прищеплення особистості досліджуються представниками різних галузей знання: філософами, культурологами, соціологами, істориками, психологами, педагогами.

Художньо-естетичний смак привертає увагу численних дослідників як інтегрований показник естетичної культури, духовності та індивідуальної своєрідності особистості (О.Буров, Ш.Герман, О.Дивниненко, Л.Коган, О.Лармін, В.Лисенкова, А.Лосев, І.Маца, В.Розумний, В.Скатерщиков, В.Шестаков, Р.Шульга); естетизованих почуттів і переживань (Л.Виготський, О.Костюк, О.Лазаревська, А.Молчанова, С.Рубінштейн, Б.Теплов); гармонійності єдності чуттєвого і раціонального (В.Липський, Б.Лихачев, Є. Яковлєв).

Проблеми розвитку і формування естетичного смаку розкриті у роботах О.Дивниненко, І.Долецької, С.Долуханова, А.Зися, М.Киященка, І.Лазарева, Н.Лейзерова, В.Мозгота, В.Панченка, Л.Ритікової та інших, у дослідженнях зарубіжних авторів – Г.Айзенка, М.Бредслі, В.Кенника та інших.

Значення та необхідність вивчення надбань культурно-історичної спадщини у процесі виховання та для трансляції історичного досвіду підкреслювалося у дослідженнях Г. Виноградова, М. Костриці, В. Обозного, В. Кузя, Ю. Руденка, С. Русової, М. Стельмаховича, Т. Мандебури, М. Михальченко, Ю. Опалька та ін. Такі автори як: В. Акуленко, В. Борейко, В. Горбик, В. Жадько, Т. Катаргіна, В. Сухомлинський, Є. Сявавко, К. Ушинський, Г. Філіпчук, Т. Курило, П., Т. Тронько, Ю. Шемшученко, у своїх роботах об'єктом дослідження виділили безпосередньо культурно-історичну спадщину, її правові, політичні, соціокультурні аспекти.

Мета статті. Проаналізувати природну регіональну культурно-історичну спадщину як один із засобів формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Художньо-естетичний смак є важливою характеристикою становлення особистості, що відображає рівень самовизначення людської індивідуальності. Смак не зводиться до простої здатності естетичної оцінки, оскільки не зупиняється на самій оцінці, а завершується привласненням або відкиданням культурної, естетичної цінності. Тому художньо-естетичний смак – здатність особистості до індивідуального відбору естетичних цінностей, а тим самим і до саморозвитку і самоформування. Дійсно, людина, яка володіє художньо-естетичним смаком, відрізняється певною завершеністю, цілісністю, тобто є не просто людським індивідом, а особистістю. Відмітна особливість тут полягає в тому, що крім таких індивідуальних особливостей, як стать, вік, зріст, колір волосся і очей, тип психіки, особистість володіє також індивідуальним внутрішнім духовним світом, що визначається соціальними цінностями і перевагами.

З погляду сучасної педагогічної теорії та практики питання формування в молодших школярів художньо-естетичних смаків є актуальним і пов'язане з подальшим пошуком шляхів, які б утверджували в житті дітей духовні цінності, збагачували їх зміст та функціональну активність. Художньо-естетичні смаки за своєю суттю – це інтегруючі властивості людини, в яких поєднуються емоційні та інтелектуальні сили. Їх виразником є оцінна і творча діяльність, тобто особистісне відображення прекрасного в дійсності та мистецтві.

Національна доктрина розвитку освіти стверджує національний характер освіти і виховання (розділ III, п. 4): «Освіта має гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-історичних цінностях Українського народу, його традиціях і духовності» [6]. Закон України про охорону дитинства передбачає залучення дитини до національної та світової культури [3].

Для ефективного формування художньо-естетичних смаків дітей молодшого шкільного віку необхідно в освітньо-виховному процесі школи вивчати кращі зразки культурно-історичної спадщини.

Визначення культурної спадщини надається у Законі України «Про охорону культурної спадщини» – це сукупність успадкованих людством від

попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини. Об'єктом культурної спадщини є визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність [7].

Одним із шляхів формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку є спілкування з рідною природою. О. Абрамчук зазначає «Саме природа, її краєвиди і явища формують внутрішню сутність народу, поезію його мови» [1].

Досконалість, гармонія в природі – одне джерел натхнення, художньої творчості і формування художньо-естетичного смаку. Природа відіграє велику роль в загальному і естетичному розвитку людини.

Кожен регіон України має неповторний етнічний автопортрет, специфічне культурне середовище, своєрідні природно-географічні умови, історичну долю. Всі зазначені фактори формують самобутню соціальну психологію та духовність населення, вимагаючи такої ж оригінальної системи виховання [2].

В. Тузов, обґрунтовує необхідність застосування регіонального принципу до аналізу історії української культури, вважає, що слід поступово нашаровувати матеріал, об'єднувати теоретичні напрацювання різних гуманітарних наук – філософії, психології, естетики, етики, мистецтвознавства – для виявлення специфічності кожного конкретного регіону і лише тоді, склавши до купи усі чинники, можна бути переконаним у створенні цілісної картини [10]

У своїй статті ми будемо використовувати поняття Харківщина, як адміністративно-територіальну одиницю, центром якої є місто Харків [11].

Про необхідність вивчення особливостей природи рідного краю зазначають й сучасні науковці (Н. Брижак, Н. Іваніків, О. Трегубенко, Т. Троценко, К. Шевчук.

Мальовничу природу Харківщини прикрашають регіональні ландшафтні парки – природоохоронні рекреаційні установи. Пахучі соснові ліси й тінисті діброви, багатобарвні сінокосні луки, мальовничі береги, прогріті сонцем і затишні пляжі тихих річок і прозорих лісових озер Харківщини. Недарма декотрі ландшафти одержали ще в минулому столітті титул «Харківської Швейцарії».

В зеленій зоні Харкова, Богодухова, Краснокутська, Змійова, Вовчанська, Ізюма розташовані численні бази відпочинку, дитячі табори, спеціалізовані здравниці й просто улюблені місця відпочинку харків'ян і мешканців області.

Найчарівніші місця Харківщини – це береги Печенізького й Червонооскольського водоймищ, де влітку виростають справжні палаткові містечка. По берегах водоймищ багато яхт-клубів.

Дивовижно красиві ліси у сполученні з водною гладдю озер в Харківським, Чугуївським, Зміївським та інших районах. Здавна славнозвісні красою Коробови хутори, що в Коробовським лісництві Зміївського району.

Мальовнича природа Харківщини чарувала душі багатьох і багатьох надихала. Бабаївські ліси були улюбленим місцем роздумів видатного просвітителя, філософа й поета Г.Сковороди.

Пейзажі рідного краю з витонченим ліризмом передані в творах «Коробів хутір», «Кам'яна балка», «На Донці» відомого українського художника, уроженця Ізюму, С.Васильковського.

Чудова харківська природа постає і в творах відомого російського живописця І. Соколова, який був сучасником, другом і послідовником Т. Шевченка. Сповнені поетичного почуття картини П. Левченка («На Харківщині»), М. Беркоса («Маки», «Яблуня цвіте»). Столітні дуби Кочетківського лісу назавжди полонили душу юного І.Репіна.

Беззаперечно, природа рідного краю – сама по собі є впливовим засобом формування художньо-естетичного смаку. Народна виховна мудрість із колиски плекала в кожній дитині відчуття гармонії природи з людиною. На сьогодні однією з причин порушення цієї гармонії стало те, що тривалий період нехтувалися численні засоби національної, естетичної та моральної системи виховання, спрямовані на формування в молоді екологічного світобачення. Тому актуальним є глибоке усвідомлення того факту, що першоосновою естетичного виховання є природа рідного краю (сонце, земля, вода, птахи, трави й квіти, дерева і кущі) [9].

Емоційні переживання від краси природи, наповнення освітнього процесу еколого-краєзнавчим змістом сприяє гармонійному вихованню молоді людини як захисника природи, формує її волю, мужність, самодисципліну. Суспільство безперервно взаємодіє з природою. Без такої взаємодії людина існувати не може. Ця взаємодія складає основу людської історії, є боротьбою за життя людського роду і полягає у впливі природного середовища на діяльність суспільства направлену на навколишнє середовище. Природа для людини – середовище життя і діяльності, джерело до існування, світ великих пізнавальних і естетичних цінностей краси і радості. Усі свої матеріальні потреби людство задовольняє за рахунок природи. Особливості природи прискорюють чи затримують розвиток суспільного виробництва [4].

В самій людській сутності закладена спрага творчості, спостережливості. Матеріал для них – природні ресурси, а майстерня – сама природа [8].

Природа є одвічним вихователем людини, вона – не тільки всеосяжна матерія, джерело Буття, а й безсмертний Дух, горнило Свідомості, джерело морально-етичних та духовних орієнтацій людини [1].

Національна система виховання сповідує ідеї відповідальності перед природою рідного краю. Всім багатством культурно-історичного досвіду вона реалізує заповідь дідів і прадідів ставитися до природи як до живого організму, що живе за своїми законами, які неможна порушувати. Український народ має великий досвід навчання дітей в дусі любові до природи. Народна мудрість

стверджує, що любов до всього живого на землі починається з раннього дитинства, з ясного розуміння значення флори і фауни рідного краю [5].

Формування художньо-естетичного смаку можливе лише через відновлення зв'язку між людиною і рідною природою.

Висновки і пропозиції. Прагнення до прекрасного в природі, в людських стосунках, у побуті, розуміння краси творчої праці – природна властивість людини. Прекрасне не лише приносить насолоду, радує, захоплює, а й облагороджує та підносить людину, надихає її на високі почуття й думки, на великі справи та подвиги. Чудовий світ звуків і кольорів, чарівність поезії, краса природи, краса вчинків та людських справ відкриваються тому, хто має допитливий розум і загострені почуття, хто багато читає, спостерігає, думає, переживає.

Досвід наукових досліджень підтверджує, що смаки молодших школярів знаходяться на початковій стадії формування. У цьому віці інтенсивно формуються як оцінні здібності дитини – сприйняття, відчуття, так і творчі – уява, фантазія, одночасно розширюються знання дітей про прекрасне. Разом з тим, художньо-естетичні смаки учнів початкових класів набувають ознак системності. На відміну від дітей дошкільного віку, вони прагнуть не спонтанно реагувати на естетичні вияви навколишнього середовища, а знаходити між ними спільне, характерне, типове. У них з'являються власні поняття та уявлення про прекрасне, улюблені твори мистецтва.

Людина живе серед природи, але естетичний вплив її на особистість здійснюється не самовпливом. Можна жити серед краси і не помічати її, й не використовувати її для свого розвитку. У процесі взаємодії з природою та пізнання її таємниць людина не тільки прилучається до краси, а й починає оцінювати її красу, удосконалює свої моральні якості. Науковці зазначають, що великодушність починається з любові до всього живого, що риси людяності, художньо-естетичний смак треба розвивати й через виховання почуття краси природи.

Вивчення природничої історико-культурної спадщини розширює простір наукового пошуку, органічно включає її у контекст сучасних світоглядних цінностей, формує у суспільній свідомості історичну пам'ять, яка сприяє збереженню всього комплексу знань, відтворенню справедливості, відновленню більш повної картини минулого через пам'ятки і місця пам'яті.

Слід пам'ятати, що історична пам'ять ґрунтується на місцях пам'яті, культурно-історичній спадщині, з якими спільноти ідентифікують себе і якими вони пишаються.

Список літератури:

1. Абрамчук О. В. Формування ціннісних орієнтацій студентів ВТНЗ у навчально-виховному процесі [Електронний ресурс] / О. В. Абрамчук // Гуманізм та освіта : IX міжнар. наук.-практ. конф. — Режим доступу до журн.: conf.vstu.edu.ua/humed/2008/1/

2. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення). — К.: Либідь, 2001. — 334 с.

3. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України; Закон від 26.04.2001 № 2402-III. — 2001. — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

4. Іванчук М.Г. Шевчук К.Д. Виховний потенціал рідного краю (виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до природи рідного краю) : навч. посібник / М.Г. Іванчук, К.Д. Шевчук. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. — 240с. С. 69

5. Кадырова Л.И. Украинское национальное воспитание в системе современной духовной культуры // Горизонти освіти (Психологія. Педагогіка). — 2013. — №1 (37). — С. 68-73

6. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс] // Указ Президента України від 17 квітня 2002 року N 347/2002. — 2002. — Режим доступу до ресурсу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U347_02.html.

7. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 6 червня 2000р. № 1805-III // Відомості Верховної ради. – 2000. – № 39. – с. 333.
8. Саппа Н.Н. Харьковщина заповедная – Kharkov region nature reserves : Путеводитель. – Х. : Прапор, 1987. – 118с.
9. Супруненко В. П. Народини : витоки нації; символи, вірування, звичаї та побут українців / В. П. Супруненко. — Запоріжжя : Берегіня, 1993. — 136 с., с.27-39
10. Тузов В.О. Регіональний підхід до культуротворчих процесів в Україні на прикладі Галичини, Волині та Буковини: кінець ХІХ - початок ХХ століття / Владислав Олександрович Тузов. // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. – К.: Міленіум, 2013. – №3. – С. 84–85.
11. Харківщина : енциклопед. слов. / Харків. облрада; Харків. облдержадмін.; ред.. рада : С.І. Чернов, В.С. Бакіров, М.І. Тітов та ін.; редкол.: С.І. Посохов (голова), К.В. Астахова, С.М. Куделко та ін.. – Харків : Золоті сторінки, 2014. – 440с.